

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра податків та фіскальної політики

Міждисциплінарна курсова робота
на тему:
«Система аналізу і селекції ризиків: вплив на вибір форми митного контролю»

Студентки 5 курсу 1 групи
напряму підготовки
фінанси управління митною
справою

Щиголь І.В.

Керівник:

к.е.н., доц. Гуцул І.А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

План

Вступ

1. Науково-теоретичне обґрунтування системи аналізу і селекції ризиків.
2. Оцінка ефективності системи аналізу і селекції ризиків та її вплив на вибір форми митного контролю.
3. Шляхи вдосконалення системи аналізу і селекції ризиків в Україні.

Висновки

Список використаних джерел

Зміст

Вступ.....	4
1. Науково-теоретичне обґрунтування системи аналізу і селекції ризиків..	7
2. Оцінка ефективності системи аналізу і селекції ризиків та її вплив на вибір форми митного контролю.....	15
3. Шляхи вдосконалення системи аналізу і селекції ризиків в Україні.....	25
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	32

Вступ

Зовнішньоекономічні зв'язки на сьогодні - це об'єктивно обумовлена необхідність, важливий фактор економічного зростання, невід'ємна складова національного процесу розширеного відтворення. Вони все більшою мірою визначають не тільки темпи і пропорції процесу виробництва, але й обміну та розподілу.

Згідно з Митним Кодексом України митна справа є складовою зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України. Відповідно, ризики, з якими стикається Державна фіскальна служба України, тісно пов'язані з ризиками зовнішньоекономічної діяльності. Водночас для забезпечення ефективної реалізації митної справи здійснюється управлінський вплив на всі елементи системи митної служби, у процесі якого також можуть виникати ризики, що перешкоджають досягненню її цілей. Тому управління митною справою має здійснюватися з урахуванням усієї сукупності ризиків, притаманних цій сфері. З огляду на це необхідно визначити сутність та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні митною системою.

Грунтовна робота в напрямі дослідження митних ризиків була проведена російськими фахівцями В. Альохіним, П. Афоніним, А. Бойко, С. Гамідуллаєвим, О. Калініною, О. Каульбарсом, О. Морозовою, І. Соловйовою та ін. Ризики, притаманні митній діяльності, досліджували вітчизняні теоретики та практики митної справи В. Науменко, С. Терещенко, П. Пісною, П. Пашко та ін. Проте, незважаючи на значний внесок дослідників, єдиного розуміння сутності та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні митною системою на сьогодні немає, що впливає на ефективність митної справи.

Згідно з вимогами Кіотської конвенції, управління ризиком – основний базисний принцип сучасних методів митного контролю, який дає можливість оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільняє більшість зовнішньоторгових операторів від надлишкового бюрократичного контролю.

Процедури, що ґрунтуються на управлінні ризиком, концентрують митний контроль на ділянках, де існує найбільший ризик, даючи змогу основній масі товарів і фізичних осіб порівняно вільно проходити пункти пропуску на митному кордоні.

Метою курсової роботи є дослідження теоретичних аспектів формування ефективної системи управління ризиками та технологій митного контролю і митного оформлення за використання ризикоорієнтованого інструментарію з врахуванням особливостей пунктів пропуску, а також систематизація світового досвіду щодо управління ризиками в митній справі.

Відповідно до мети роботи необхідно було поставлено такі завдання:

- аналіз основних аспектів розвитку системи управління ризиками у сфері митного регулювання;
- визначення сутності категорії «система управління ризиками»;
- аналізу модульного наповнення АСАУР із зазначенням особливостей їх використання;
- дослідженню міжнародних аспектів побудови системи управління ризиками в митній сфері .

Об'єктом дослідження є ризики, що виникають під час митного контролю та митного оформлення.

Предметом дослідження є система аналізу та управління ризиками у митній діяльності.

При виконанні даної роботи були використані такі *методи дослідження*, як порівняння, аналіз та синтез, систематизація та узагальнення при розгляді нормативних та теоретичних джерел, математико-статистичні методи при опрацюванні статистичних даних.

Структурно курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку і списку використаної літератури. У першому розділі подано теоретичне обґрунтування система аналізу і селекції ризиків. У другому розділі проаналізовано ефективність застосування системи АСАУР та її вплив на обсяг

митних дій при оформленні товару. У третьому розділі розроблені шляхи вдосконалення системи аналізу і селекції ризиків з урахування зарубіжного досвіду .

1. Науково-теоретичне обґрунтування системи аналізу і селекції ризиків.

За останні роки середовище міжнародної торгівлі зазнало значних змін, зокрема це стосується способів перевезення і торгівлі товарами, швидкості операцій і абсолютного об'єму товарів в глобальному обороті. Це, на фоні тиску зі сторони міжнародної торгової спільноти мінімізувати втручання держави, спонукало митні органи приділяти все більше уваги полегшенню торгівлі.

Намагаючись забезпечити відповідний баланс між спрощенням торгівлі і регулятивним контролем, митні адміністрації в цілому, відходять від традиційних регулярних перевірок «на вході» і зараз застосовують принципи управління ризиками з різним ступенем важкості та успіху.

Термін «ризик» як історична категорія виник на зорі цивілізації тоді, коли людини з'явилося почуття страху перед смертю. Згодом, незважаючи на індивідуальну оцінку змісту і звучання цього терміну в різних мовах, його походження більшою чи меншою мірою тісно пов'язана із розумінням небезпеки, збитків, дефекту, знищення, випадку, загрози, ненадійності тощо. Існує думка, що ризик пов'язаний із невизначеністю майбутньої ситуації. Він виникає тоді, коли реальні події відрізняються від очікуваних. [1, 65]

Ризик – це складне явище, що має безліч не співпадаючих, а іноді й протилежних реальних обґрунтувань. Це обумовлює можливість існування декількох визначень поняття ризик з різних точок зору. [2, 22]

Економісти трактують ризик як «можливість настання подій з негативними наслідками в результаті відповідних рішень чи є імовірність понесення збитків; невпевненість в отриманні відповідного прибутку чи понесення збитку». [3]

Варіативність визначень досить значна – від спроб сформулювати найбільш загальне, всеохоплююче визначення, яке б підходило для ідентифікації будь-яких видів і проявів ризиків, до спеціальних дефініцій, що

мають досить вузькі застосування. Дослідження аналізу ринку можна знайти в літературі з питань будь-яких галузей людського життя. Таку різноманітність можна пояснити багатоаспектністю явища. Найчастіше виражається в необхідності прийняття рішення, результат реалізації якого залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних умов. Врахувати всі умови, адекватно впливати на них і спрогнозувати результат розвитку подій не завжди вдається. Не дивлячись на те, що нині уже сформувався окремий напрям економічної науки, який досліджує ризик, але ще й досі немає єдиного визначення цієї категорії. [1, 65-66]

Ризик можна визначити як імовірність виникнення небезпеки втрати ресурсів чи недоодержання доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів.

Отже, ризик є категорією, яка поєднує всі складові, що формують потенційну небезпеку: імовірність, чинники, наслідки. Утім, поняття «ризик», складовою якого є невизначеність, поєднує в собі як реальну небезпеку, так і потенційну, яка може і не реалізуватись. Крім того ризик може бути динамічним, тобто таким, результатом якого можуть бути як втрати, так і вигоди.

Концепція організаційного ризику стосується імовірності подій, що можуть завадити організації у виконанні покладених на неї задач. Митні органи повинні виконувати дві основні задачі – забезпечувати необхідний рівень сприяння міжнародному торговому співтовариству і забезпечувати дотримання регулятивних вимог. До ризиків для митниці входить потенційне недотримання норм митного законодавства, такого як вимоги по ліцензуванню, правила оцінки товарів, країни їх походження, режими звільнення від податків та зборів, положення про безпеку, а також потенційна неспроможність посприяти міжнародній торгівлі.

Митниця, як і будь-яка інша організація, повинна управляти своїми ризиками. Це потребує систематичного застосування процедур управління, що

призначені для скорочення таких ризиків, в цілях забезпечення виконання своїх задач з максимально можливою ефективністю та дієвістю. Серед таких процедур можна виділити визначення, аналіз, оцінка, обробка, моніторинг і огляд ризиків, що можуть вплинути на виконання даних задач.

Правильне управління ризиками є важливим для ефективної роботи митниці, і слід зазначити, що всі адміністрації використовують деяку форму управління ризиками, або формально, або неформально. Маючи інформацію та досвід, митниця намагалась скоротити свої ризики, завжди впроваджувала процедури, призначені для виявлення незаконної діяльності. До більш традиційних процедур належить прикордонний контроль над переміщенням товарів та людей, що складається з перевірки документів і фізичного огляду, що направлені на виявлення незаконної торгівлі. Впровадження такого роду контролю є однією із форм управління ризиками, але не обов'язково ефективною та дієвою.

Щодо трактування поняття «система управління ризиками» у науковій літературі, то слід відзначити, що на сьогоднішній день не вироблено єдиного підходу чи спільної точки зору щодо трактування цієї категорії, що, у свою чергу, обумовлює необхідність проведення поглибленого аналізу наукових джерел (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування категорії системи аналізу та селекції ризиків.

Автор, джерело	Трактування поняття
А. Мальцев; Система управління ризиками в работе таможенных органов [4]	цілісне визначення розвитку митного контролю в конкретних умовах здійснюваної державою зовнішнь-економічної діяльності та дій в цих умовах суб'єктів зовнішнь-економічної діяльності.
П. Пісной; Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками [5]	циклічний процес, який передбачає аналіз, оцінку ризику – формування профілю ризику – застосування профілю – моніторинг результатів застосування провілю – відповідний

	аналіз та реагування на зворотній зв'язок від роботи системи
В. Цигічко, А. Кононов, А. Полікарпов; Концепція системи управління ризиками порушення таможенного законодавства [6]	система, яка призначена для автоматизації процедур вибору режимів огляду вантажів, які переміщуються через митницю
С. Терещенко, С. Галько; Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур[7]	система, яка дозволяє виявити, оцінити та адекватно застосувати форми митного контролю щодо запобігання або мінімізації ризиків
А. Полищук, П. Пашко, Е. Самсонов, С. Семка, В. Ченцов; Таможений контроль: на пути к международным стандартам [8]	Основний базисний принцип сучасних методів митного контролю. Цей метод дозволяє оптимально використовувати ресурси митних органів, не знижуючи при цьому ефективність митного контролю і позбавляє більшість учасників зовнішньоекономічної діяльності від надмірного бюрократичного контролю

Отже, підсумовуючи все вище наведене систему управління ризиками в митній справі доцільно розглядати як сукупність інструментів та методів митного контролю, що базується на принципі вибірковості та дозволяє органам митного контролю обмежуватися лише тими формами митного контролю, які є достатніми для забезпечення дотримання митного законодавства. Метою цієї системи є створення сучасної системи митного адміністрування, що забезпечує здійснення ефективного митного контролю, виходячи з принципу вибірковості, для запобігання порушень митного законодавства України, які: а) мають стійкий характер; б) пов'язані з ухиленням від сплати митних зборів, податків у значних розмірах; в) знижують конкурентоспроможність вітчизняного виробника.

В узагальненому вигляді систему управління ризиками в митній справі наведено на рис. 1.

Окрім того, система управління ризиками включає об'єкт та суб'єкт управління.

Система управління ризиками у митній справі

Рис. 1 - Система аналізу і селекції митних ризиків

При цьому, об'єктом управління є безпосередньо ризик, пов'язаний із здійсненням митних операцій, а саме: товари, що перебувають під митним

контролем; транспортні засоби, що здійснюють міжнародні перевезення; дані, що містяться у зовнішньоекономічних договорах купівлі-продажу або обміну, угодах або інших документах на право власності, користування і (або) розпорядження товарами; інформація, що міститься в транспортних (перевізних), комерційних, митних та інших документах; діяльність декларантів та інших осіб, що мають повноваження щодо розпорядження товарами, які перебувають під митним контролем; результати використання форм митного контролю.

Суб'єктами управління при цьому є посадові особи підрозділів митного оформлення, що здійснюють цілеспрямований вплив на об'єкт управління.

Окрім цього виділяють такі принципи побудови системи аналізу та селекції ризиків:

- Принцип цільової спрямованості;
- Принцип цілісності;
- Принцип інформаційної єдності;
- Принцип законності;
- Принцип єдності управління ризиками;
- Принцип масштабності;
- Принцип мінімізації;
- Принцип адекватності реакції;
- Принцип розумного прийняття.

Основними елементами процесу реалізації системи управління ризиками є:

1) Збір та обробка інформації про товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон країни. Цей елемент передбачає збір і обробку інформації щодо:

- переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також порівняння внутрішніх статистичних даних із статистикою країн-контрагентів;

- виробничо-економічного потенціалу країн-контрагентів;
- даних від інших правоохоронних і контрольних органів країни, в тому числі від органів митного контролю іноземних держав;
- результатів оперативно-розшукової діяльності органів митного контролю, а також спеціальної статистики про порушення митних правил;
- правопорушень та злочинів у сфері митної справи;
- діяльності осіб, які виступають в якості, достатній у відповідності з цивільним і (або) вітчизняним митним законодавством для здійснення юридично значимих дій від власного імені з товарами, що перебувають під митним контролем;
- діяльності митних брокерів, власників складів тимчасового зберігання та митних складів, а також перевізників;
- розрахунково-платіжних відносин за здійснюваними зовнішньоекономічними угодами;
- транспортних логістичних схем.

2) Виявлення і аналіз ризиків. Основні дії, пов'язані з аналізом ризиків, складаються з визначення:

- сукупності умов і чинників, що впливають на ризики;
- митних процедур, при здійсненні яких існує імовірність здійснення митного правопорушення;
- об'єктів аналізу;
- критеріїв і параметрів, що характеризують ризики (кількість переміщень, номенклатура товарів, одержувач товарів і т.д.);
- індикаторів ризику (граничних кількісних показників, що визначають необхідність застосування заходів із запобігання або мінімізації ризиків);
- оцінки можливої величини збитку в разі виникнення ризиків.

3) Розробка і реалізація заходів з управління ризиками. При розробці та реалізації заходів необхідно враховувати:

- прогноз результатів і визначення можливих наслідків запланованих заходів і ймовірності настання цих наслідків;
- аналіз можливих заходів спрямованих на запобігання або мінімізацію ризиків, а за результатами - вибір найбільш оптимальних для практичної їх реалізації.

4) Узагальнення результатів впроваджених заходів і підготовка пропозицій. Система управління ризиками неможлива без налагодженої системи зворотного зв'язку. Поряд з підготовкою та реалізацією профілів ризиків необхідно на постійній основі здійснювати контроль за застосуванням відповідних форм митного контролю, аналіз їх ефективності, а за результатами - їх коригування.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в умовах щорічного зростання інтенсивності зовнішньоекономічної діяльності між країнами і підприємствами все більше актуалізується необхідність створення і постійного удосконалення систем аналізу та селекції митних ризиків, що підтверджується міжнародним і національним митним законодавством, оскільки розробка ефективної системи управління ризиками в митній справі сприятиме захисту національних і митних інтересів України.

2. Оцінка ефективності системи аналізу і селекції ризиків та її вплив на вибір форми митного контролю.

Загальне уявлення про підходи до застосування та інструменти системи управління ризиками в митній системі України можна отримати з аналізу нормативно-правових актів, що регулюють це питання, зокрема, Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній системі України, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 №684. Зазначеним Порядком визначено, що:

- автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР) – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками Держмитслужби України під час контролю із застосуванням системи управління ризиками;
- модуль АСАУР – одна з підсистем АСАУР, що входить до складу модуля автоматизованої системи митного оформлення товарів та транспортних засобів і забезпечує роботу АСАУР під час митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів

Основне завдання АСАУР полягає у тому, щоб на підставі всіх діючих профілів ризику здійснити оцінку ризику МД, яка прийнята до митного оформлення та видати повідомлення із вказівками необхідних заходів, що слід зробити для перевірки законності зовнішньоекономічної операції посадовій особі, яка здійснює митне оформлення та митний контроль (далі – інспектор).

АСАУР дозволяє автоматизувати оцінку ризику за кожною МД.

Процес аналізу здійснюється в два основні етапи:

- 1) оцінка ризику за кожним профілем ризику;
- 2) визначення переліку форм контролю в цілому за МД.

На першому етапі для кожного профілю ризику визначається ступінь ризику (під ступенем ризику розуміється числове значення у визначених межах, яке показує імовірність порушення митного законодавства в конкретному

випадку та, відповідно, передбачає здійснення адекватних йому заходів). Це число визначається по-різному в кожному профілі ризику, залежно від його особливостей. Зокрема, ступінь ризику залежить від комбінації індикаторів, які спрацювали, та їх значень. При оцінці значень індикаторів, за доцільності, застосовуються елементи нечіткої логіки. Наприклад, у випадку перевірки вагових показників товару ступінь ризику може залежати від того, наскільки сильно відрізняється задекларована вага одиниці товару від значення індикатора ризику.

Ще однією особливістю АСАУР є те, що вона дозволяє враховувати при оцінці ризику попередню поведінку суб'єкта ЗЕД. У базі даних митного органу (в окремих випадках – централізовано – в центральній базі даних) накопичується інформація за так званими позитивними та негативними історіями. Використання в системі таких елементів, як позитивна та негативна історія, дозволяє із часом автоматично коригувати оцінку ризику залежно від результатів попередніх спрацювань системи, при цьому під спрацюванням системи слід розуміти випадок, коли за результатами оцінки ризику за МД системою було сформовано рекомендації з виконання митних процедур щодо застосування форм митного контролю. Таким чином, схема оцінки ступеня ризику за кожним профілем ризику складається з таких елементів, як ступінь ризику за результатами перевірки декларації за допомогою індикаторів ризику, позитивна та негативна історія.

Після перевірки усіх профілів ризику, визначення форм контролю за кожним профілем, здійснюється завершальний етап – формування загального переліку форм контролю за митними деклараціями з відповідними коментарями для вказівки інспектору, на що направлена дана форма контролю.

Ефективність застосування системи управління ризиками під час митного контролю та оформлення безпосередньо залежить від її наповнення профілями ризику.

Аналіз діючих профілів ризику (на основі матеріалів засідань Експертної комісії із застосування системи аналізу та управління ризиками) показує, що переважна більшість діючих профілів ризику стосуються напрямку переміщення «Імпорт», що пояснюється, в першу чергу, пріоритетними напрямками митного контролю, що спрямовані на забезпечення повноти справляння митних платежів, та загальноприйнятим підходом, коли найбільше уваги спрямовується на товари і транспортні засоби, що ввозяться в країну (рис. 2).

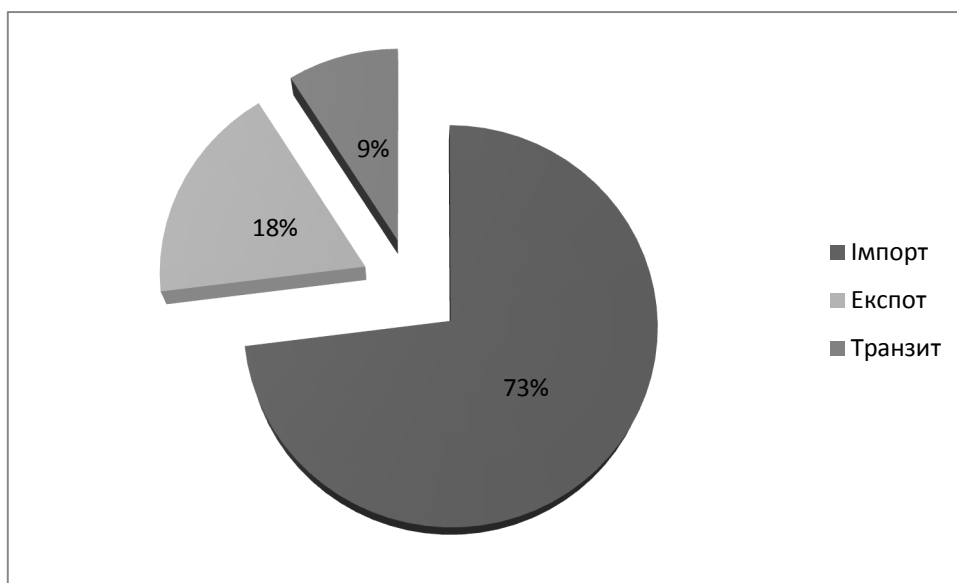

Рис. 2 - Розподіл профілів ризику за напрямком переміщення (станом на 2016 р.) [9]

Станом на 2016 р. було затверджено понад 120 профілів ризику, з них діючими є близько 60 профілів ризику. При цьому 5 профілів ризику у 2015-2016 рр. було затверджено для застосування в пунктах пропуску автомобільного сполучення (щодо ризику приховування тютюнових виробів при експорті, щодо порушників митних правил – коли порушення мали місце при пропуску через митний кордон України або були пов'язані з контролем доставки товарів, щодо підприємств, які значаться в орієнтуваннях та ін.).

Також слід зазначити, що кількість профілів ризику – це досить умовна цифра. Одні профілі стосуються дуже вузького питання і поширюються лише

на один-два товари, а деякі – охоплюють цілий напрямок контролю, область ризику і містять значення індикаторів за тисячами товарів.

При підрахунку частоти спрацювання профілів ризику використовують такий показник, як селективність. Він кількісно характеризує вибірккову здатність профілю ризику та розраховується за наступною формулою:

$$Sel = K_c / K_{заг}, \quad (1)$$

де Sel – селективність профілю ризику (профілів ризику);

K_c – кількість митних декларацій (МД), за якими АСАУР було сформовано перелік форм контролю (у зв'язку із спрацюванням конкретного профілю ризику чи кількох профілів ризиків, залежно від поставленої задачі обчислення) за звітний період;

$K_{заг}$ – загальна кількість МД (оформлених, анульованих та відмовлених) за звітний період.

Селективність є досить специфічним показником, оскільки, дуже високе або дуже низьке його значення не вказує на вищу або нижчу якість профілю ризику. Цей показник є важливим з точки зору попередньої оцінки доцільності застосування профілю ризику (при розробці профілю ризику, як правило, здійснюється попередній розрахунок його селективності, з урахуванням визначених індикаторів ризику та кількості МД за попередній період; якщо селективність проекту профілю не задовольняє вимоги, то переглядаються індикатори ризику з метою уточнення вибіркової здатності профілю). Під час застосування профілю ризику зміна селективності може свідчити також про зміни в структурі зовнішньоекономічних операцій, появу тенденцій тощо, і в будь-якому випадку використовується для визначення доцільності перегляду профілю ризику.

Значення селективності АСАУР за кожним напрямом переміщення відрізняється. Так, наприклад, селективність діючих профілів ризику для митного режиму «Імпорт» становить близько 37 %, експорту – приблизно 7 %

та за транзитом – менше 1 % (табл. 2). Це пов'язано, насамперед, із кількістю профілів ризику за відповідним напрямом переміщення.

Таблиця 2

Селективність впроваджених профілів ризиків за 2016 р[9]

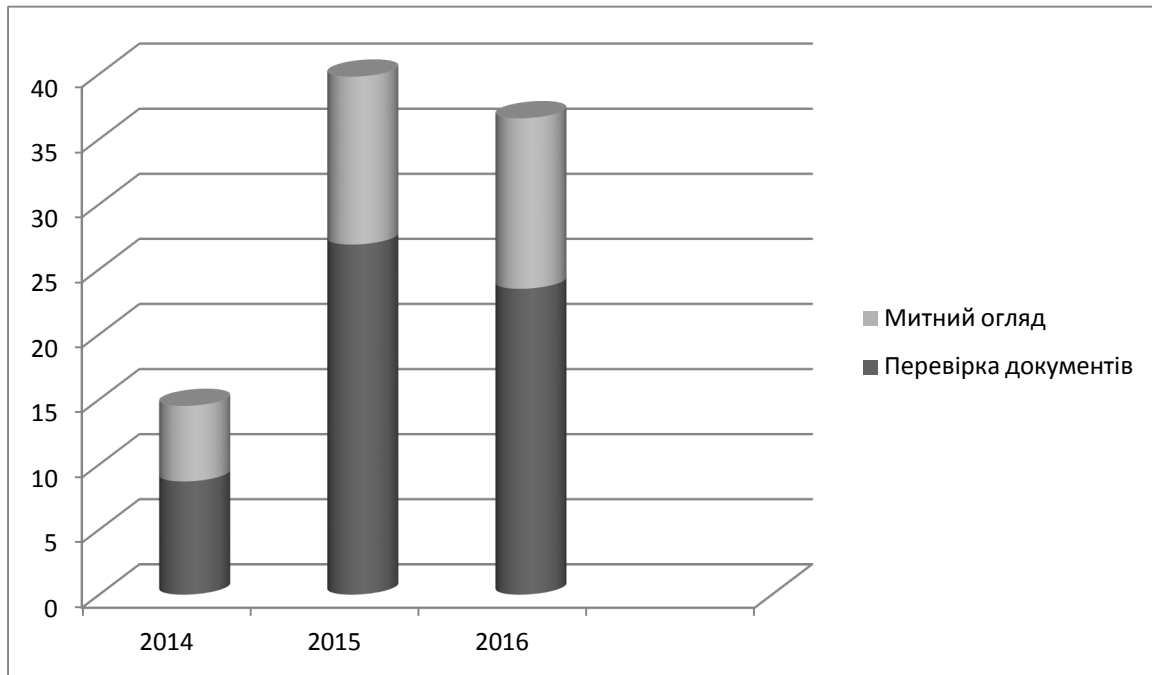
Митний режим	Частка МД, за якими АСАУР сформовано вказівки щодо митного огляду, %	Частка МД, за якими АСАУР сформовано вказівки тільки щодо перевірки документів, %	Частка Мд, за якими АСАУР сформовано вказівки щодо огляду та перевірки документів, %
Імпорт	13,1%	23,5%	36,6%
Експорт	4,5%	2,3%	6,8%
Транзит	0,3%	0,0%	0,3%

За даними рис. 3 спостерігається зростання з 2015 р. селективності діючих профілів ризику за митним режимом «Імпорт».

Щоб зрозуміти причини такого зростання, потрібно володіти інформацією щодо введення в дію нових профілів ризику та внесення змін до діючих. У даному випадку зростання пов'язане із впровадженням у практику низки рамкових профілів ризику в напрямку контролю митної вартості та класифікації, та їх активним доповненням відповідними підрозділами митниці.

Щодо селективності профілів ризику в пунктах пропуску, то для її оцінки необхідно буде обчислювати частку переміщень транспортних засобів, щодо яких АСАУР було сформовано вказівки щодо форм контролю, до загальної кількості переміщень.

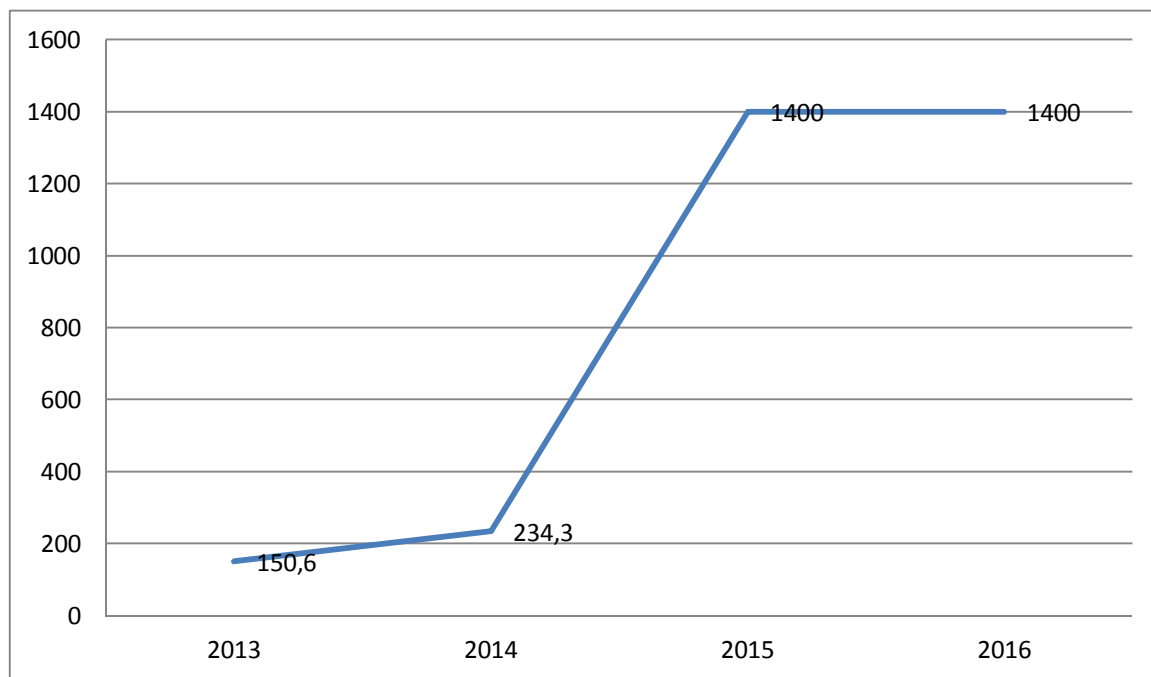
При цьому, при розробці профілів ризику слід пам'ятати, що в пунктах пропуску критично важливим є швидке проведення митних формальностей, тому необхідно забезпечити селективність цих ризиків.

Рис. 3 – Селективність впроваджених профілів ризиків за митним режимом імпорту за 2014 – 2016 рр. [9]

Одним із методів оцінювання результативності застосування АСАУР є аналіз МД, за якими після спрацювання АСАУР була відмова в митному оформленні. Співставленням таких «відмовлених» МД та МД, за якими в подальшому відбулось митне оформлення товарів, розрахована сума митних платежів, додатково нарахованих за результатами застосування АСАУР. Динаміка зміни суми митних платежів за 2013-2016 рр. наведено на рис. 4. Однак, слід зазначити, що такий показник навряд чи зможе бути застосований для аналізу ефективності АСАУР в пунктах пропуску. Тут доцільніше буде використовувати показник, що характеризує кількість виявлених в пунктах пропуску порушень.

Досить часто на практиці використовують й показники, що характеризують частку обов'язкових митних оглядів із загальної кількості вказівок АСАУР щодо проведення оглядів (табл. 3), а також ті, що характеризують частку прийняття рішень митними органами щодо невиконання вказівок АСАУР про проведення митного огляду (табл. 4)

Рис. 4 – Динаміка митних платежів, додатково нарахованих за результатами застосування АСАУР за митним режимом імпорту за 2013-2016 рр.(млн.грн.) [9]

З урахуванням чинного порядку застосування АСАУР [10], який передбачає різні види обов'язковості вказівок АСАУР, а також можливості і процедури прийняття рішення щодо невиконання вказівок АСАУР про форми контролю, зазначені показники допомагають уточнити реальну селективність АСАУР (тобто з урахуванням частки невиконаних форм контролю) та оцінити ставлення митниць до вказівок АСАУР, їх ініціативність щодо оцінки ризику.

Так, наведені у табл. 3 дані показують, що 73,4 % сформованих АСАУР оглядів були необов'язковими. Це свідчить про наявну можливість спрощення та прискорення проведення митних процедур (за рахунок перегляду профілів ризику з необов'язковим проведенням огляду).

Наведені у табл. 4 дані показують, що 28,5 % сформованих АСАУР оглядів не були проведені на підставі відповідного рішення посадових осіб митних органів.

Таблиця 3

**Дані щодо спрацювання АСАУР за 4 квартал 2016р. в частині
обов'язковості митних оглядів [9]**

Код митниці оформлення	Назва митниці оформлення	К-ть МД, за якими АСАУР видано форми контролю, що передбачають проведення митного огляду	Частка МД, за якими проведення митного огляду є обов'язковим	Частка МД, за якими проведення митного огляду не обов'язкове
100	Київська регіональна митниця	14234	25,1%	74,9%
209	Львівська митниця	4186	25,8%	74,2%
305	Чопська митниця	1850	38,6%	61,4%
400	Хмельницька митниця	978	43,8%	56,2%
403	Тернопільська митниця	1115	14,3%	85,7%
500	Південна митниця	3421	36,7%	63,3%
Всього		25784	26,6%	73,4%

Таблиця 4

**Дані щодо спрацювання АСАУР за 4 квартал 2016р. в частині
прийняття рішень про невиконання митних оглядів [9]**

Код митниці оформлення	Назва митниці оформлення	К-ть МД, за якими АСАУР видано форми контролю, що передбачають проведення митного огляду	Частка МД, за якими проведення митного огляду є обов'язковим	Частка МД, за якими проведення митного огляду не обов'язкове
1	2	3	4	5
100	Київська регіональна митниця	14234	18,8%	42,5%
1	2	3	4	5

209	Львівська митниця	4186	11,8%	16,8%
305	Чопська митниця	1850	4,8%	19,7%
400	Хмельницька митниця	978	6,6%	13,2%
403	Тернопільська митниця	1115	32,8%	7,8%
500	Південна митниця	3421	13,7%	8,5%
Всього		25784	15,5%	28,5%

Це може свідчити про:

- значну частку недоцільних спрацювань системи (що часто обумовлено тим, що для більш повної оцінки ризику необхідна безпосередня участь посадової особи, оскільки автоматизовано врахувати деякі важливі індикатори ризику, наприклад, опис товару, неможливо);

- низький рівень дисципліни виконання митних формальностей за результатами застосування АСАУР, особливо для митниць, в яких цей показник значно вищий від середнього значення (що часто може мати негативні наслідки – підвищення суб'єктивного підходу на митниці, та потребує періодичного контролю на митницях щодо дотримання процедури прийняття рішень);

- низький рівень ініціативи на митниці з оцінки ризику та страх приймати рішення самостійно, особливо для митниць, в яких цей показник значно нижчий від середнього значення (що часто може мати негативні наслідки – постійний посилений контроль для одних і тих же учасників ЗЕД, незважаючи на попередні результати митного контролю).

Зазначені вище показники потребуватимуть постійного відстеження і для АСАУР в пунктах пропуску, особливо зважаючи на підвищені вимоги щодо вибіркової та швидкості митного контролю в пунктах пропуску.

Про ефективність впровадження системи управління ризиками митними органами свідчить інформація щодо кількості митних оглядів вантажів.

Зокрема, на 01.01.2016 р. кількість митних оглядів зменшено у 7 разів – у порівнянні з 2013 р., у 4 рази – у порівнянні з 2014 р. та у 2 рази – порівняно з 2015 р. У 2013 р. митному огляду підлягало 69 % товарів, у 2014 р.– 42 %, у 2015 р.– 22 %, у 2016 р.– 8,9 % .

Слід зазначити, що відповідно до програм зовнішньої допомоги Європейського Союзу, Україна взяла на себе зобов'язання станом на 01.01.2016р. зменшити кількість митних оглядів до 15 %. Відмітимо, що скорочення кількості митних оглядів пов'язано із набуттям чинності МКУ, яким встановлено проведення огляду товарів за результатами застосування системи управління ризиками .

3. Шляхи вдосконалення системи аналізу і селекції ризиків в Україні.

Виходячи із досвіду провідних країни світу, бачимо, що в своїй більшості, митниці підпорядковуються Міністерству фінансів. При чому, для України може стати корисним досвід розробки стратегічної політики Міністерством фінансів для митних та податкових органів, які могли б діяти в межах одного стратегічного напрямку. Окрім того, можливе створення єдиної Центральної бази даних, яка адмініструється Мінфіном і за допомогою якої формуються об'єктивні дані для розрахунку обґрунтованих прогнозних показників Держбюджету та контролю за виконанням встановлених показників. [11,с. 387]

У частині спрощення процедур митного контролю та митного оформлення потрібно забезпечити подальше впровадження в митних органах уніфікованих технологій митного контролю та митного оформлення з метою створення умов для поступової адаптації митних технологій до роботи у повному обсязі з інформацією про товари та транспортні засоби.

Необхідна також розробка та впровадження в практичну діяльність митних органів методики вимірювання тривалості процедур митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів з метою створення основи для оцінювання дієвості заходів митними органами із спрощення таких процедур.

Розробка та впровадження в практичну діяльність митних органів системи аналізу ризиків та управління ними, її автоматизація є також одним із ключових моментів. Необхідне удосконалення інформаційного наповнення цієї системи з метою забезпечення обґрунтованості проведення вибіркового оглядів, підвищення їх результативності.

Об'єктивно є необхідність досягнення уніфікованості і вичерпності вимог, що пред'являються до інформації та документів, які подаються або утворюються під час проходження митного контролю та митного оформлення товарів з метою прискорення реалізації в повному обсязі започаткованої митною службою процедури електронного декларування. [11, 390-391]

На митні органи сьогодні покладається величезна відповідальність на багато питань, які потребують нагального вирішення. Серед іншого, це питання подальшого удосконалення системи аналізу та управління ризиками, введення електронного декларування та удосконалення системи пост-митного аудиту. Усі вони нерозривно взаємопов'язані між собою та покликані захищати економічні інтереси нашої держави. Тому більш детально зупинимось на вищезгаданих напрямках.

Більш детально зупинимось на управлінні ризиками в митній системі, як одному із стратегічних напрямків розвитку митної системи. Подальше впровадження ризик-менеджменту потребує вирішення ряду питань. Перш за все, це забезпечення ґрунтовної нормативно-правової бази. Сьогодні таке поняття як ризик та управління ним має бути закріплене у Митному кодексі України із чітким окресленням сфер впливу даного поняття та особливостей застосування цих дефініцій у митній сфері. Звичайно, митний ризик та система управління ним не є абстрактними поняттями, проте їх визначення залишається на рівні наказів митних органів ДФС України.

Слід зазначити, що процес управління ризиками складається з декількох етапів:

1. Виявлення ситуації;
2. Визначення ризиків ;
3. Аналіз ризиків;
4. Оцінка і визначення пріоритетів;
5. Вжиття заходів по запобіганню або мінімізації ризиків.

При цьому слід враховувати той факт, що протягом усього процесу відбувається моніторинг, перевірка та оцінка відповідності вимогам. [12, 10]

Таким чином, митні органи повинні тримати руку на пульсі часу і якомога швидше реагувати на зміни, що постійно відбуваються. Для цього доцільно було б дозволити митним органам самотійно формувати профілі ризику, які були б застосовні безпосередньо на даній митниці, пункті пропуску

а бо митному посту. Це значно спростило б роботу як митних органів загалом, так і Департаменту аналітичної роботи, управління ризиками та аудиту. В подальшому даний орган виконував би координаційно-організаційну роботу. Проте, така постановка задачі породжує ще одну проблему – це наявність висококваліфікованих спеціалістів для роботи у підрозділах митних органів, що займаються розробкою та впровадження автоматизованої системи аналізу та управління ризиками. Вони повинні володіти на високому рівні як спеціальними галузевими знаннями, так і навиками написання комп'ютерних програм та умінням розв'язувати нестандартні економічні задачі з використанням математичного апарату.

Отже, можемо визначити пріоритетні напрямки роботи митної системи на найближчий час:

1. Подальший розвиток та впровадження автоматичної системи аналізу та управління ризиками;
2. Розгляд питання про створення великої Центральної бази даних при Мінфіні;
3. Дослідження можливості передачі митним органам можливості створення власних профілів ризику;
4. Застосування методів випадкового відбору при перевірці суб'єктів ЗЕД;
5. Вирішення питання забезпечення надійності та репрезентативності відбору із використанням випадкової перевірки;
6. Підготовка нового покоління висококваліфікованих спеціалістів, що могли б зробити вагомий вклад в подальший розвиток системи аналізу та управління ризиками;
7. Запровадження нових засад менеджменту, що базується на лідерстві та підтримці працівників в рамках запровадження АСАУР;
8. Продовження процесу впровадження багатofункціональної системи «Електронна митниця»;

9. Дослідження світового досвіду передових досягнень в галузі митної справи та їх імплементація в митну систему України;
10. Інформаційно-технічне переоснащення митниці із можливістю застосування передових методик проведення митного контролю та митного оформлення;
11. Завершення процесу приведення митного законодавства до вимог Кіотської конвенції та Рамкових стандартів ВМО;
12. Проведення роз'яснювально-консультаційної роботи як для працівників митних органів, так і суб'єктів ЗЕД для обґрунтування застосування АСАУР та основних принципів її дії;
13. Налагодження обміну інформацією із митними іншими державами;
14. Удосконалення системи оцінки підприємств для віднесення їх до кожного із секторів можливості проведення перевірок.

Звичайно, це не вичерпний перелік усіх питань, які потребують вирішення для ефективної роботи митних органів, але розв'язання хоча б їх стане початком нової ери розвитку не тільки для митної системи України, а й для усього українського суспільства загалом.

Висновки

У сучасній умовах безпека становить ключову складову економічної політики будь-якої держави. Особливо вона є актуальною для країн, які не завершивши складних ринкових трансформацій, гостро відчували на собі наслідки світової фінансової кризи. До таких країн належить і Україна, яка за оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку, найбільше потерпіла від економічної кризи серед країн Центральної та Східної Європи. Все це посилює актуальність наукових досліджень спрямованих на пошук шляхів та напрямів підвищення рівня економічної безпеки нашої держави.

Одним із пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки України повинно стати посилення уваги до стану всіх складових, що формують рівень економічної безпеки, в тому числі і до митної складової. Найзагальнішим поняттям, яке оцінює небезпеку, є ризик.

Щодо митного ризику, то слід зазначити, що у міжнародних актах та національному законодавстві дане поняття розкривається як імовірність недодержання законодавства з митних питань.

За останні роки середовище міжнародної торгівлі зазнало значних змін, зокрема це стосується способів перевезення і торгівлі товарами, швидкості операцій і абсолютного об'єму товарів в глобальному обороті. Це, на фоні тиску зі сторони міжнародної торгової спільноти мінімізувати втручання держави, спонукало митні органи приділяти все більше уваги полегшенню торгівлі.

Останнім часом постійне ускладнення, швидкість і обсяги міжнародної торгівлі, що поживляються розвитком технологій, значною мірою вплинули на виконання митними органами своїх функцій. Як наслідок, багато адміністрацій реалізовували більш дисциплінований на структурний підхід до управління ризиками. Це також допомогло їм підвищити ефективність своєї діяльності і раціоналізувати свої процеси та процедури, мінімізувавши при цьому втручання в торгівельні операції і скоротивши регулятивний тягар комерційного сектору.

Традиційний метод перевірки кожної партії вантажів, що прибувають на митний кордон, стає бар'єром для торгівлі. Управління ризиками пропонує вирішення даної проблеми, що дає можливість митним адміністраціям знайти баланс між своїми контролюючими функціями та функцією сприяння торгівлі через вибіркочу перевірку комерційних вантажів на науковій основі, що доповнюється пост-митним контролем.

Впровадження управління ризиками включає не тільки зміни в культурі праці, але й організаційні зміни такі, як створення підрозділів, що займатимуться питаннями оперативного збору даних, управління ризиками, і питаннями дотримання законодавства. Це також тягне за собою зміни в залученні ресурсів і сприйнятті персоналу. Лідерство керівництва і їх підтримка є важливим моментом у процесі змін.

Система аналізу та управління ризиками в митних органах України є методологічною основою для запобігання порушенням законодавства України з питань митної справи шляхом створення та використання сучасної системи митного адміністрування, забезпечення ефективного митного контролю, оптимального розподілу матеріальних та людських ресурсів митної служби на найбільш важливих і пріоритетних напрямках роботи.

Після того, як Україна прийняла філософію управління ризиками для подальшого розвитку митної структури, вона повинна реалізовувати процес управління ризиками, який включає в себе селективність, профілювання і цілеспрямоване виявлення для оцінки ризиків та вжиття відповідних заходів.

Критерій селективності включає історію діяльності задіяних суб'єктів, походження та маршрут переміщення товару, а також різноманітні заборони та обмеження. Показники ризиків – це чітко визначені критерії селективності, такі як: код товару, країна походження, країна відправки вантажу, наявність ліцензування, вартість, торговий суб'єкт, рівень виконання вимог, тип транспортного засобу, цілі перебування на митній території, фінансові наслідки або фінансовий стан торгового суб'єкта.

Профілювання ризиків – це засіб, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці. Воно приходить на зміну випадковій перевірці документів і вантажів на плановий цілеспрямований метод роботи, використовуючи ресурси митних органів з максимальною ефективністю.

Зарубіжний досвід управління ризиками підтверджує необхідність автоматизації системи управління ризиками при електронному декларуванні, врахування регіональної специфіки митних органів при визначенні профілів ризику та переходу до постаудиту як основного методу митного контролю.

Список використаних джерел:

1. Свешнікова М. Щодо категорійного визначення «економічний ризик» / Свешнікова М. // Вісник КНТЕУ. – 2008. – С. 65-69.
2. Івченко І.Ю. Економічні ризики: навчальний посібник. / Івченко І. Ю. – Київ: «Центр навчальної літератури». – 2010. – 304 с.
3. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – 6-е изд. – М.: Ин-т новой экономики, 2004. – 956 с.
4. Мальцев А. А. Система управления рисками в работе таможенных органов / А. А. Мальцев, Р. Б. Аминев // Известия УрГЭГ. Прикладная экономика. - 2012. – No 4 (16). – С. 85-89
5. Пісной П. Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками / П. Пісной // «Ефективність державного управління» Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 18/19. – С. 344-353
6. Цыгичко В. Н. Концепция системы управления рисками нарушения таможенного законодательства / Цыгичко В. Н., Кононов А. А., Поликарпов А. К. // Труды ИСАРАН. – Т. 31. - 2014. – С. 21-41
7. Терещенко С. С. Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур / С. С. Терещенко, С. В. Галько// Митна безпека. Серія «Право». – 2010. - No2. – С. 26-36
8. Полищук А. В. Таможенный контроль : на пути к международным стандартам : [монографія] / А. В. Полищук, П. В. Пашко, Е. Б. Самсонов, С. Н. Семка, В. В. Ченцов. – Одеса : «ПЛАСКЕ» ЗАО, 2015. – 476 с.
9. Розвиток системи управління ризиками у напрямі її застосування у пунктах пропуску через митний кордон України : звіт про НДР (заключн.) / Державний науково-дослідний інститут митної справи (ДНДІМС) ; кер. І.Г. Бережнюк. ; викон. : В. В. Булана [та ін.]. – Хмельницький, 2017. – 158 с. – No ДР 0112U003858

10. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю [Електронний ресурс] : наказ : [затв. Міністерством фінансів України від 31.07.2015 р.]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0882-12>
11. Пашко П.В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації). Монографія. / Пашко П.В. – Одеса: АТ «ПЛАСКЕ», 2015. – 628 с.
12. Руководство по управлению рисками ВТО. – Июнь, 2013. – С. 34
13. Демченко С. С. Совершенствование системы управления рисками – один из приоритетов развития таможенного дела / Демченко С. С., Булана В. В., Брендак А. И. // Митниця. – 2010. – № 10 (71).
14. Павленко Є. Б. Концептуальні підходи до впровадження Рамкових стандартів безпеки SAFE та їх роль у процесах боротьби з контрабандою. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu/Pravo/2009_1/Pavlenko/Pavlenko.htm
15. Вакульчик О. М., Кнішек О. О. Концептуальні засади діяльності митних органів з пост митних перевірок суб'єктів ЗЕД / Вакульчик О.М., Кнішек О.О., [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu/Ekonomika/2009_2/Vakulchyck,%20Knishek/Vakulchyck,%20Knishek.htm
16. Пашко П. Реалізація функцій митної політики України в умовах глобалізації / Пашко П. // Вісник КНТЕУ. - № 4. – 2014. – С. 5-12.
17. Мартинюк В. Митна складова економічної безпеки держави: наукове обґрунтування та оцінка сучасного стану / Мартинюк В. // Наука молода. – 2015. - № 11. – С. 118-123.